

УДК 373.3(477.54)(09) «1803/1917»(043.3)

Тетяна ЩЕТИНА

*аспірант кафедри педагогіки й менеджменту освіти
Комунального вищого навчального закладу «Херсонська академія неперервної освіти»
Херсонської обласної ради, м. Херсон, Україна
e-mail: shchetynat@gmail.com*

ЄВРЕЙСЬКІ ПОЧАТКОВІ ШКОЛИ ЯК ПРИКЛАД НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ БАГАТОНАЦІОНАЛЬНОЇ ХЕРСОНСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ

У статті автором розкрито характерні особливості єврейських початкових шкіл в контексті прикладу навчальних закладів на півдні України. Проведено аналіз організації освітнього простору в єврейських общинах у Херсонській губернії у XIX столітті – початку XX століття, наведено статистичні дані. З'ясовано, що Царський уряд не приділяв особливої уваги та піклування щодо здійснення освітньої політики у руслі нарощення освітнього рівня євреїв, а тому перевагу в основному батьки віддавали духівній освіті.

Ключові слова: початкова освіта, єврейські початкові школи, Херсонська губернія, система освіти, історико-педагогічний аспект.

Розвиток національної системи освіти вимагає здійснення пошуку оптимальної структури та змісту сучасного освітнього процесу, що в свою чергу актуалізує необхідність у глибокому аналізі вітчизняного історико-педагогічного досвіду. Як відмічає Ю. Кузьменко «на початку третього тисячоліття питання вивчення конструктивного досвіду минулого та пошук шляхів його використання в сучасній освітній системі України, є актуальним і важливим завданням педагогічних досліджень» [2, 248]. У цьому контексті важливими є звернення науковців до історичної спадщини, зокрема цінним є досвід організації системи освіти в Херсонській губернії.

«Повне зібрання законів Російської імперії» є універсальним джерелом, в якому найповніше представлено закони Російської держави початку XVIII – початку XX ст. Цей цілісний, історично сформований комплекс джерел дозволяє досягнути основні аспекти урядової політики Росії щодо іноземців. Законодавство Російської імперії відносило євреїв до тієї категорії «іногородців», чії права визначалися особливими законами, яких було дуже багато. Вони охоплювали всі сторони життя євреїв і були вміщені майже у кожному томі зібрання. Правила стосувалися не лише права проживання й пересування, а й віри та зовнішніх виявів релігійного життя євреїв, їх навчання та особистих прав, економічної діяльності.

Статистичні відомості можна знайти у журналах Міністерства державного майна, Міністерства внутрішніх справ; окремі факти щодо діяльності навчальних закладів висвітлювалися на сторінках місцевих газет: Одеський вісник, Херсонські губернські відомості.

Опис життя євреїв зустрічаємо у працях істориків-краєзнавців: «Статистичні праці» І. Штукенберга, «Опис Новоросійського краю» А. Скальковського, «Статистичний опис Російської Імперії» Е. Зябловського та ін.

Мета статті – охарактеризувати навчальні заклади системи єврейської освіти в Херсонській губернії.

Аналіз історичних джерел засвідчує, що масова міграція євреїв на південно-українські землі розпочалася наприкінці XVIII ст., одразу із швидким заселенням значних захоплених територій та бурхливим розвитком промисловості тут. Порядок заселення євреїв по колоніях на узбережжях Дніпра та Бугу визначався «кондиціями» (нормативний акт) 1776 р., відповідно до яких для євреїв передбачалися певні пільги – державний займ на будівництво, часткове звільнення від податків (на сім років) тощо. Указом Катерини II «Про надання євреям прав громадянства в Катеринославському намісництві та Таврійській області» (1791 р.) євреї Новоросійського краю визнавалися підданими імперії, що прирівнювало їх до місцевого християнського населення, проте значалося, що євреї не мали прав на купецтво. Саме цей документ уособив юридичне оформлення так званої «приси єврейської осілости», яка офіційно була введена у 1804 р. [4, 36].

У 1802 р. уряд Олександра I створив державний орган – «Комітет по благоустрою євреїв», у результаті діяльності якого у 1804 р. було прийнято «Положення про євреїв». Воно складалося з 54-х параграфів, що були об'єднані у 6-ть розділів [9, 731–737]. Цей документ став першим законодавчим актом царського уряду щодо євреїв і

визначав їх соціальну стратифікацію за 4-ма класами (землероби, фабриканти і ремісники, купецтво, міщанство), умови проживання (окремими поселеннями), пільги для комерційної діяльності, систему навчання і релігії. У розділі «Про освіту» (§ 1–10) зазначалася можливість євреям, як і дітям інших національностей, навчатися в російських народних училищах, гімназіях та університетах. Окрім цього євреї мали право за власні кошти засновувати спеціальні єврейські школи із викладанням однієї з мов – російської, польської чи німецької.

У кожній колонії створювалася власна соціальна інфраструктура, важливою складовою якої виступали культурно-освітні заклади. Традиційними типами національної єврейської школи були хедери (початкові релігійні школи) і Талмуд-Тори, діяльністю яких опікувалися міські рабини, а контролювалися такі заклади міською управою. Різниця у закладах полягала у наступному: Талмуд-тора існував за кошти єврейської громади і призначався для дітей з бідних родин; хедер – приватна школа, в якій працював один учитель (меламед) і отримував оплату від батьків (навчальний процес зазвичай відбувався в одній із кімнат помешкання учителя). Учитель мав змогу залучати помічника – белфера (на кшталт сучасного вихователя).

Відповідно до шкільного статуту, в хедере не можна було навчати одночасно більше 40 учнів, проте діти могли бути різного віку. Зазвичай учнів поділяли на три вікові групи: у молодшій (з трьох років) діти вивчали азбуку й навчалися читати єврейські тексти без перекладу; у середній групі (з п'яти років) школярі вивчали «П'ятикнижжя з коментарями Раші», отримували початкові відомості про Талмуд (звід релігійно-юридичних правил, укладених на основі Біблії, що регламентують життя євреїв); учні старшої групи (з восьми років) більш поглиблено вивчали Талмуд. Світські навчальні дисципліни у хедері не вивчалися.

Заняття тривали з ранку до вечора (завершувалися о 19.00 або 20.00), дотримувалася сувора дисципліна (використовувалися навіть тілесні покарання спеціальним батоном). По завершенню навчання того чи іншого закладу юнаки, під керівництвом рабина чи освічених членів громади, мали змогу продовжувати вивчення Талмуду в училищі при синагозі (бейт-мідраші) або вступити до ієшиву – вищого єврейського релігійного навчального закладу (тут молоді люди більш поглиблено вивчали Тору і Талмуд), на утримання якого збиралися гроші. З історичних документів встановлено, що лише на початку ХХ ст. в окремих

ієшивах Російської імперії, наприклад в Одесі (у 1905 р.) навчальну програму було розширено і включено вивчення світських дисциплін (при цьому у закладі було дозволено навчатися не лише мешканцям єврейських колоній, а й городянам, що сюди приїздили.

Встановлено, що за роки правління Миколи I (1825–1855 рр.) було прийнято біля 600 різних документів, які обмежували їх прав – звужували межі осілости, забороняли будувати синагоги поруч із християнськими церквами, шити і носити національний одяг, встановлювали сувору цензуру на книжки єврейською мовою та багато іншого. У 1830 р. євреїв виселили із селищ Київської губернії, у 1835 р. – з Миколаєва та Севастополя, у 1837 р. – з Ялти. Всі зміни безперечно впливали на кількість єврейських навчальних закладів у колоніях та на бажання євреїв навчатися у світських навчальних закладах.

У 1837 р. були затверджені правила і штат для особливого управління єврейськими колоніями Херсонської губернії, відповідно до яких колонії були підпорядковані Новоросійському генерал-губернатору. З одного боку, це обмежило їх автономію, з іншого – розширило можливість і вплив очільника краю на вирішення багатьох питань, з організації навчання зокрема. Так, керуючий колоніями, який призначався генерал-губернатором, мусив створювати спеціальні школи для єврейських дітей, професійні зокрема. У 1844 р. царським указом були заборонені кагали, що призвело до ліквідації єврейської громадської автономії.

Через виключну родючість ґрунтів Херсонської губернії та сприятливий для отримання високих врожаїв клімат урядом було прийнято рішення про створення на цих землях широкого сільського господарства із використанням колоністів. У 1835 р. було затверджено нове «Положення про євреїв», метою якого визнавалося заохочення євреїв до землеробства через надання низки пільг (зокрема звільнення євреїв-землеробів від рекрутства). Євреї отримали дозвіл одержувати у безстрокове користування не тільки казенні землі, але й купувати, продавати та орендувати їх (кагалом у 50 або 100 осіб) у смузі осілости (окремо від християнських селищ). Колоністам дозволялося займатися промислами і ремеслами [8, 694–695].

Олександр II у 1856 р. наказав переглянути усі існуючі про євреїв постанови для погодження з загальними видами злиття цього народу з корінними жителями. Це спричинило відміну заборони проживати на прикордонних територіях, приймати євреїв на державну службу і брати

участь у виборах до місцевих органів самоврядування. Таким чином це стимулювало до навчання єврейських дітей у світських навчальних закладах.

Схарактеризуємо життя євреїв та систему початкової освіти у поселеннях Херсонської губернії та встановимо їх особливості у головних промислових центрах краю: Херсоні, Одесі, Миколаєві.

Із статистичних звітів встановлено, що перші єврейські колонії в Херсонській губернії з'явилися у 1807 р., у 1810 р. їх нараховувалось вже 8, всередині XIX століття – 12, у 1860-х роках існувало 20 колоній, у 1872 р. – 22, на кінець – 26 колоній [10, с. 95]. З 1814 р. до 1872 р. кількість колоністів зросла від 3830 до 17652 осіб (у 4,6 разів), з 1872 р. до 1889 р. ця кількість зменшилася до 9881 (в 1,8 рази).

У період 1807-1809 рр. утворилося 8 єврейських колоній: Ізраїлівка, Бобровий-Кут, Сейдеменуха, Великий і Малий Нахар-Тов, Яфе-Нахар, Інгулець і Кам'янка, в яких мешкало 1691 родина (3 640 осіб). Упродовж 1836-1850 рр. більшість переселенців складали євреї (правобережна Україна). Утворилися колонії: Новий Берислав, Львово, Мала Сейдеменуха, Романівка та Новополтавка. У самому місті Херсоні всередині XIX ст. серед 33 813 мешканців кількість євреїв складала чверть (із 46 приватних торгово-промислових підприємств більшість належала євреям). Навіть на виборах до міської Державної думи у 1871 р. пройшло 17 євреїв (55 християн).

Така значна кількість представників нацменшин вимагала відповідної кількості навчальних закладів. Під час наукової розвідки встановлено тенденцію: чим більша колонія євреїв-хліборобів, тим більша кількість навчальних закладів, проте переважно хедерів; для дітей євреїв, що мешкали у містах (промислових центрах), палітра навчальних закладів була ширшою, а їх кількість – більшою. Продемонструємо статистичними даними.

Наприклад, у Нахар-Тове всі хлопчики навчалися у хедерах. Тут у 1840 р., за розпорядженням графа М. Воронцова – генерал-губернатора Новоросійського краю, відкрилася перша в єврейських колоніях школа з вивчення російської мови, учителем в якій працював Г. Гезеановський. У 1846 р. школа була закрита, оскільки батьки не бажали віддавати до неї своїх дітей. Отже, єврейські діти у цій колонії отримували лише національну релігійну освіту. Нова спроба відкрити школу була вжита у 1902 р. – побудовано загальноосвітню школу, розраховану на два класи. З цього року розпочала свою діяльність й бібліотека, фонди якої нараховували біля двох з половиною тисяч книжок, 500 з яких були на їдиші. Отже, на початку XX ст. у Нахар-Тове функціонували: однокласна

школа (41 хлопчик і 17 дівчат) та єврейське 2-класне училище. У 1907 р. було відкрито й професійну школу – при лікарні однорічну школу «лікарняних доглядальниць», в якій щороку випускалося 8-10 учениць.

В іншій колонії – Новополтавці, створеній у 1841 р. також всі, без виключення, хлопчики навчалися у хедерах, де вивчали основи єврейської грамоти та релігії. У 1867 р. 16 меламедів навчали 114 хлопців (більшість учителів не мали спеціальної освіти). Слід відмітити, що всі чоловіки колонії володіли єврейською грамотою.

Перша школа, призначена для вивчення окрім єврейської мови світських предметів: російської мови, арифметики, закону Божого відкрилася у 1869 р. У школі навчалось 40 хлопців і 18 дівчат. У 1880 р. у школі навчалось 22 хлопця і 32 дівчини – тенденція, яка є характерною для євреїв, оскільки батьки воліли віддавати хлопців до релігійних шкіл.

На початку XX ст. у цій колонії (у приміщенні канцелярії Шульца) була відкрита однокласна школа (народне училище) відомства Міністерства народної освіти (найбільш розповсюджений тип навчального закладу в імперії). Упродовж трьох років навчання тут діти займалися з одним учителем і вивчали російську мову (читання, письмо, граматику).

Значні обсяги сільськогосподарського виробництва вимагали високої культури господарювання, яку могли забезпечити лише підготовлені кадри. Це й спричинило відкриття спеціалізованого навчального закладу – Новополтавської єврейської сільськогосподарської школи (1902). Очільником школи було призначено вченого агронома Г. Любарського.

За статистичними звітами, станом на 1 січня 1896 р., лише у Херсоні функціонувало 3 Талмуд-Тори (у першій 87 учнів, при Набережній синагоги – 62, при Забалківській синагоги – 52). Тут хлопців навчали грамоті та ремеслам за кошти єврейських громад. У місті було 4 школи грамоти (Свердлова, Харитонова, Фіша, Нелькіна), в яких за приватні кошти навчалось 108 хлопчиків. Працювала професійна школа Комана, де грамоті та рукоділлю навчалось 100 учениць. Функціонувало 30 хедерів. На початку XX ст. у Херсоні функціонувало три Талмуд-Тори (дві з ремісничими класами, одна – ортодоксальна), єврейське жіноче професійне училище, єврейське ремісничє училище, суботні школи (жіноча і чоловіча), п'ять приватних чоловічих і два жіночих загальноосвітніх училищ. Завдяки співпраці єврейської релігійної громади з американськими благодійними організаціями у Херсоні було відкрито шість єврейських

дитячих будинків і школи професійно-технічного профілю.

У 1898 р. початкових шкіл у Херсонській губернії нараховувалося 82 (8 казенних, 8 Талмудтор, 18 інших державних шкіл і 48 приватних), в яких навчалося 3850 хлопчиків і 2428 дівчат. З урахуванням кількості дітей єврейської національності, одна школа припадала на 2,5 тис. Професійних шкіл, в яких навчалися євреї, нараховувалося дев'ять: 1 ремісниче училище для хлопців, 2 ремісничих відділення при чоловічих школах, 5 жіночих ремісничих училищ, 1 відділення при жіночій школі, в яких навчалося 411 хлопців і 725 дівчат. Всього було 549 хедерів (395 у губернських містах), в яких працювало 559 меламедів і навчалося 9704 учнів (біля 400 з яких – дівчата). У середньому, у кожному хедері було 17,7 дітей, що перевищувало відповідну кількість учнів у селищних хедерах.

Встановлено, що у Миколаєві у період поч. ХІХ – поч. ХХ ст. мешкало значно менше євреїв, ніж у Херсоні. Це пояснювалося воєнно-морським призначенням міста та роллю євреїв у розвитку промисловості. З'ясовано, що більша щільність євреїв була у Вознесенську, Очакові та Ольвіополі (сучасному Первомайську). На середину ХІХ ст. (1857–1863 рр.) в Очакові нараховувалося 695 осіб, в Ольвіополі – 252, у Вознесенську – 778 [3, с. 781]. На кінець століття (1897 р.) євреїв у Вознесенську було 5932 (37,7% від загальної кількості населення), в Ольвіополі – 1482 (21,5%), в Очакові – 1480 (13%) [7]. До початку ХХ ст. ці показники виросли ще: у Вознесенську – до 7663 (39,7%), Ольвіополі – 1650 (15,5%) та Очакова – 3284 (34%). Великі єврейські громади існували у Семенівці (Новий Буг) – 1962 особи (14,6%), Голте (Первомайську) – 1245 (17,6%), Федоровці (Нова Одеса) – 1010 (18%), Кривому Озері – 5478 (69,9%), Доманівці – 903 (78,8%).

У Миколаєві на момент заснування міста (1794 р.) євреїв (переселенців з Волині, Подолії та Литви) нараховувалося 246 (10%). Їх діяльність була пов'язана із Чорноморським флотом, наприклад, серед постачальників 60% були євреї. У 1829 р. у місті мешкало біля 1 115 євреїв чоловічої статі, 24 купецьких родини, 691 – міщанська та 424 холостяки. У 1857 р. з 37703 мешканців міста лише 133 були євреями (0,4%), у 1897 р. у Миколаєві проживало 17974 (20%) єврея (відсоток був нижчий за відповідні цифри для Херсона та Одеси) [6, арк. 39-40].

Вже у 1795 р. євреї збудували велику синагогу і відкрили першу Талмуд-Тору. Тут навчалося від 50 до 82 дітей, проте у 1889 р. школу закрили під приводом її поганого утримання. Знов Талмуд-

Тору відкрили лише на початку ХХ ст. У «Огляді Миколаївського градоначальства за 1912 рік» знаходимо відомості, що тут навчається 176 вихованців, з яких 12 було випущено по завершенню навчання, 16 – вибули і 70 прийнято. У 1913 р. навчалося 165 підлітків, у 1914 р. – 184.

Із звітів за 1868 р. встановлено, що у Миколаєві існувало 19 хедерів, у яких навчалося 196 учнів, через рік кількість шкіл залишилася такою самою, проте до 204 зросла кількість учнів [5, арк. 12, 19]. У 1888 р. нараховувалося вже 30 хедерів.

З'ясовано, що діти євреїв навчалися у російських навчальних закладах, наприклад, при відкритті у 1863 р. першої гімназії, до її учнів записалося 105 таких осіб. Слід відмітити, що у таких випадках діяли встановлені урядом у 1887 р. «процентні норми», відповідно до яких кількість учнів-євреїв не мала перевищувати 10% від загальної кількості учнів (у 1908 р. цей відсоток було збільшено до 15%). На жіночі гімназії такі норми не розповсюджувалися.

У 1890 р. було відкрито Миколаївське казенне двокласне єврейське училище – єдиний державний навчальний заклад для євреїв. Тут хлопці разом з початковою освітою у спеціально створених майстернях навчалися столярній, токарній та бляхарській справі. Училище фінансувалося коштом «коробочного збору» (6000 крб.) та отримувало 300 крб. на рік від міського казначейства.

У 1896 р. було відкрито професійне училище Фаїни Савеліївни Вулих для бідних єврейських дівчат (на кшталт школи грамоти). Навчання було безкоштовне: дівчата отримували початкову освіту і навчалися кравецькій справі та шиттю. При відкритті школи було 40 учениць, у 1901 р. – 160, у 1904 р. – 200. Учениці отримували безкоштовно чай і хліб, а біля 30% – обід. Їх навчали 15 вчительок, з яких 9 працювали без оплати. У 1902 р. училище отримало статус двокласного з 4-річним терміном навчання. Заклад був настільки популярним, що кандидатки на навчання записувалися за кілька місяців до початку занять. Оскільки коштів на навчання усіх бажаючих не вистачало, прийомів здійснювався за результатами жеребкування.

На прикладі аналізу створеної єврейської освітньої інфраструктури, можемо констатувати, що на півдні України наприкінці ХІХ ст. сформувалася достатньо розгалужена система освіти. Це в свою чергу позитивно віддзеркалювалося на рівні грамотності населення цього краю. За даними перепису населення 1897 р. у двох губерніях України (Херсонській – 25,9% та Катеринославській – 21,5%) кількість грамотного населення

перевищувала 20% [1, 106]. Таким чином, узагальнюючи усе вищезазначене можемо констатувати, що Херсонська губернія у досліджуваний період в освітньому аспекті була зразковою, з передовим досвідом.

Проведений аналіз організації освітнього простору в єврейських общинах у Херсонській губернії у XIX – поч. XX ст. засвідчив, що освітня система була вибудована лише наприкінці дослі-

джуваного періоду. Царський уряд не приділяв особливої уваги та піклування щодо здійснення освітньої політики у руслі нарощення освітнього рівня євреїв. У XIX ст. перевагу в основному батьки віддавали духовній освіті своїх дітей, ця орієнтація змінилася лише у XIX ст. Перспективи подальших розвідок вбачаємо у висвітленні питання організації освітнього простору на півдні України в царській Росії.

Список використаних джерел

1. Кузьменко В. В. Теоретичні і методичні засади формування в учнів наукової картини світу в історії розвитку шкільної освіти (XX століття): дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01 / Херсонський держ. ун-т. Херсон, 2008. 579 с.
2. Кузьменко Ю. В. Підготовка вчителів трудового навчання в системі післядипломної освіти у 1984-1990 роки в Україні. *Педагогічний альманах*. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2017. Вип. 35. С. 248–253.
3. Материалы для географии и статистики России, собранные офицерами генерального штаба. Херсонская губерния / сост. А. Шмидт. Ч. 2. Санкт-Петербург, 1863. 460 с.
4. Никитин В. Н. Евреи земледельцы: Историческое, законодательное, административное и бытовое положение колоний со времени их возникновения до наших дней 1807-1887. Санкт-Петербург, 1887. 692 с.
5. Всеподданнейший отчет III отделения. 1827-1869. *ДАМО* (Державний архів Миколаївської області). Ф-131. Оп. 1. Дело 508. Л. 12, 19.
6. Всеподданнейший отчет III отделения. 1827-1869. *ДАМО* (Державний архів Миколаївської області). Ф-229. Оп. 1. Дело 723. Л. 39–40.
7. Первая всеобщая перепись населения Российской империи, 1897 год. Херсонская губерния / под ред. Н. А. Тройницкого. Санкт-Петербург: Изд. Центрального Статистического Комитета, 1904. Т. XLVII. 319 с.
8. Полное собрание законов Российской империи. Собрание Первое. 1649-1825 гг. В 45 т. Санкт-Петербург: Тип. II Отделения Собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1830. Т. 23 (1789 – 31 октября 1796), № 19327.
9. Полное собрание законов Российской империи. Собрание Первое. 1649-1825 гг. В 45 т. Санкт-Петербург: Тип. II Отделения Собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1830. Т. 28 (1804-1805), № 21547.
10. Шитюк М. М. Єврейське населення Херсонської губернії в XIX – на початку XX століть: монографія. Миколаїв: І. Гудим, 2008. 221 с.

References

1. Kuzmenko V. V. Teoretychni i metodychni zasady formuvannia v uchniv naukovoi kartyny svitu v istorii rozvytku shkilnoi osvity (KhKh stolittia): dys. ... d-ra ped. nauk: 13.00.01 / Khersonskiy derzh. un-t. Kherson, 2008. 579 s. [in Ukrainian].
2. Kuzmenko Yu. V. Pidhotovka vchyteliv trudovoho navchannia v systemi pislidyplomnoi osvity u 1984-1990 roky v Ukraini. *Pedahohichnyi almanakh*. Kherson: KVNZ «Khersonska akademiia neperervnoi osvity», 2017. Vyp. 35. S. 248–253. [in Ukrainian].
3. Materialy dlya geografii i statistiki Rossii, sobrannyye ofitserami generalnogo shtaba. Hersonskaya guberniya / sost. A. Shmidt. Ch. 2. Sankt-Peterburg, 1863. 460 s. [in Russian].
4. Nikitin V. N. Evrei zemledeltsy: Istoricheskoe, zakonodatelnoe, administrativnoe i byitovoe polozhenie koloniy so vremeni ih vzniknoveniya do nashih dnei 1807-1887. Sankt-Peterburg, 1887. 692 s. [in Russian].
5. Vsepoddanneyshey otchet III otdeleniya. 1827-1869. *DAMO* (Derzhavniy arhlv MikolaYivskoYi oblastl). F-131. Op. 1. Delo 508. L. 12, 19. [in Russian].
6. Vsepoddanneyshey otchet III otdeleniya. 1827-1869. *DAMO* (Derzhavniy arhlv MikolaYivskoYi oblastl). F-229. Op. 1. Delo 723. L. 39–40. [in Russian].
7. Pervaya vseobshchaya perepis naseleniya Rossiyskoy imperii, 1897 god. Hersonskaya guberniya / pod red. N. A. Troynitskogo. Sankt-Peterburg: Izd. Tsentralnogo Statisticheskogo Komiteta, 1904. T. XLVII. 319 s. [in Russian].
8. Polnoe sobranie zakonov Rossiyskoy imperii. Sobranie Pervoe. 1649-1825 gg. V 45 t. Sankt-Peterburg: Tip. II Otdeleniya Sobstvennoy Ego Imperatorskogo Velichestva Kantselyarii, 1830. T. 23 (1789 – 31 oktyabrya 1796), № 19327 [in Russian].
9. Polnoe sobranie zakonov Rossiyskoy imperii. Sobranie Pervoe. 1649-1825 gg. V 45 t. Sankt-Peterburg: Tip. II Otdeleniya Sobstvennoy Ego Imperatorskogo Velichestva Kantselyarii, 1830. T. 28 (1804-1805), № 21547 [in Russian].
10. Shytiuk M. M. Yevreiske naselennia Khersonskoi hubernii v XIX – na pochatku XX stolit: monohrafiia. Mykolaiv: I. Hudym, 2008. 221 s. [in Ukrainian].

Татьяна Щетина. Еврейские начальные школы как пример учебных заведений многонациональной Херсонской губернии

В статье автором раскрыты характерные особенности еврейских начальных школ в контексте примера учебных заведений на юге Украины. Проведен анализ организации образовательного пространства в еврейских общинах в Херсонской губернии в XIX столетии – начала XX столетия, приведены

статистические данные. Выяснено, что Царское правительство не уделяло особенного внимания и заботы относительно осуществления образовательной политики в русле наращивания образовательного уровня евреев, а потому в основном преимущество родители отдавали духовному образованию.

Ключевые слова: начальное образование, еврейские начальные школы, Херсонская губерния, система образования, историко-педагогический аспект.

Tetiana Shchetyna. Jewish elementary schools as an example of educational institutions of the multinational Kherson's province

The article reveals the characteristic features of Jewish elementary schools in the context of the example of educational institutions on the south of Ukraine. An analysis of the organization of educational space in Jewish communities in the Kherson's province in the XIX and at the beginning of the XX century was conducted and testified that the educational system was built only at the end of the studied period.

A historical and pedagogical analysis of the laws of that time concerning the Jews, which determined their social stratification, living conditions (separate settlements), privileges for commercial activity, the system of education and religion, was carried out.

The royal power did not pay much attention to the educational policy of the Jewish community. According to the current regulations, Jews were allowed to study, as well as children of other nationalities. They could study at folk schools, gymnasiums and universities. Parents mostly gave their spiritual education to their children in XIX century and this orientation changed only in the XIX century. Each Jewish colony created its own social infrastructure, an important component of which were cultural and educational institutions. Traditional types of the national Jewish school were headers (primary religious schools) and Talmud-Tori, whose activities were taken care of by city rabbis, and such institutions were supervised by the city administration.

In addition, Jews had the right to set up special Jewish schools with their own resources with compulsory studying of one of the languages – Russian, Polish or German.

Covering the system of elementary education during the period under studying, the author provided statistical data on the quantitative component of Jewish elementary schools on the south of Ukraine, and also it was described the content of the educational process. It was emphasized that the Kherson's province was one of the most educated on the south of Ukraine in the end of the XIX century.

Key words: elementary education, Jewish elementary schools, Kherson's province, system of education, historical and pedagogical aspect.